

Napló helyett III.

Bulgakov-varázs

Bulgakov *Mester és Margarita*-ját olvasom egyetlen éjszaka, újra, sok év után. Hajnali negyed ötkor hajtom be az utolsó lapot, nem is gyanítva, hogy ilyen késő van, azaz ilyen korán. Megnyugvás tölt el, írhatnám azt is, hogy boldogság. Nagy mutatóvány tanúja voltam, nagy történet részese. Valaki jóvátette mindazt, amit a sors elrontott. Valaki a maga javára fordított minden szenvedést és megaláztatást, minden mellözöttséget, minden igaztalanságot, amivel élete szolgált.

Bosszút állt sorban mindazokon, akik élete során fölébekerkedtek, csupán azért, hogy alkalmasak voltak arra, amire hősünk, a Mester, nem alkalmas: a kisszerű, hazug, gyáva és megalkuvó létezésre. Képesek voltak rossz tulajdonságaik révén karriert csinálni, képesek voltak kiváltságos helyzetüket további szolgáltatásokkal mindenkor megerősíteni, azt jogosnak, sőt, felsőbbrendűségük bizonyítékának mutatni.

De Bulgakov nem didaktikus, és nem is elvakult gyűlölködő. Iróniája, humora és telivér elbeszélőtalentuma olyan megoldáshoz vezet, amit bizvást mondhatunk zseniálisan ravasznak, varázslatosan kimunkáltkak. Úgy rombolja földig a hamis tekintélyeket, mintha tekintélytisztelő lenne, úgy silányítja nevetségessé, önmaga karikatúrájává a máskor félelmetes társadalmi masinériát, mintha ő fájlalna legjobban annak csődjét. Nem győz felháborodni mindazon a gonoszszágon, amit az általa életre keltett, az általa elszabadított bosszúállók, a fekete mágia professzora, a Sátán és társai a jámbor város ellen elkövetnek. S míg a temérdek szörnyűséget és gáztettet leírja, olyan eleven, szociográfikus hitelességű képet rajzol az áldozatról, a korabeli kétarcú és kétlelkű moszkvai művészletről – és ennek szerves háttérét képező társadalmi egészről –, hogy az olvasó hovatovább igazságszolgáltató csínytevésnek érzi az összes sátáni galibát, szerencsétlenséget. A félelem árnyéka a misztikus kis szabadcsapatról átkúszik a napfényes, tavaszi Moszkvára, terebélyesedik és megsűrűsödik rajta, olyan mélységek nyílnak, mintha a pokol bugyraiba pillantanánk be.

S midőn a Gonosz a halállal megajándékozta védeceit, a Poncius Pilátusról regényt író és ezért valóságos boszorkányüldözésnek kitétt Mestert és hűséges, tehetségében elkötelezetten hívó szerelmét, Margaritát, megdöbbenve érzi az olvasó, hogy átállt a félelmes és visszataszító szemfényvesztők, a Sátán mindenre kapható cimborái oldalára.

Ez az igazi mágia, ez az igazán elképesztő mutatóvány a regényben. Bulgakov nem von kétségbe semmilyen tekintélyt, nem cáfol meg egyetlen véleményt, hivatalosan elfogadott álláspontot vagy eszmét sem. Ő a mérlegelést másokra bízó, semleges krónikás álarcát ölti magára és dicséretére válik, hogy egy pillanatra sem esik ki a szerepéből. Az utca embere, a jellegzetes tömegember szemével ámul és háborog mindazon, amit lát és hall. De gyanúsan éles szemű megfigyelő, és az apró részletekből az olvasóban megépülő

mozaikkép azt sugallja, hogy nem ostoba és nem naiv, még csak nem is bűnösen szolgálékú ez a szemlélet, csupán a történelmi viharokban edzett és kitanult: a túlélésre beállítottan realista.

A regény tehát cselekményes és fordulatos, humorral és fantasztikummal teli – miközben a mélyén két fájdalmas és tragikus történet is végigfut és kibomlik: Jézus és Poncius Pilátus ismert, de Bulgakov által újraértelmezett és mítoszoktól lefosztott históriája; és az író, a maga kis alagsori Senkiszigetén ezt a históriát papírra vető Mester szerelmének és pusztulásának szomorújátéka.

Nem kétséges, hogy a sátáni komédiák nélkül elviselhetetlenül sivár és kiábrándító lenne az a világ, ami így ezer színben csillan föl az ördögi tűzijáték visszfényében. De nemcsak ez lenyűgöző hatásának titka. A Krisztus történetével beleszótt múlt idő és a Sátán báljának eseménysorában meglevendő népmese- és mítoszlemek teszik olyan vigasztalóvá, gyógyító erejűvé a regény tragikus fővonulatát.

A főhősök halála itt nem rossz vég: happy-end. A fekete lovasok csapattával mint sötét fellegek, tűnnek el Moszkva egéről: visszalovagolnak az időbe, a múltba, a történetek történetébe.

Hiszen mi volt a bűnük, ami miatt nem lehették meg helyüket a jelenben? Az, hogy tudtak erről a múltról és nem is akartak úgy tenni, mintha nem tudtak volna róla. Az, hogy ragaszkodtak a történelemhez, az ember kollektív emlékezetéhez.

Napok után is várakozással nyitok be a szobámba. Keresek valamit, amit ott találtam meg nemrég. És mikor gondolkodni kezdek, hogy mi is az, amihez olyan jó érzéssel térnék vissza, rájövök, hogy a kiolvasott könyv két kemény táblája közé zárt világ: Bulgakov remeke után van honvágyam.

De nemcsak otthon kísért a *Mester és Margarita*. Megyek a magas jegenyecszlopokkal szegett utcáskán a téli templomkertben és hirtelen a komor, szürke fény felderül, arany napfolt nyílik ki előttem a földön. Nem tehetek mást, fölmosolygok a vastag fellegek közül kitűző napra. Csaknem azt írtam: visszamosolygok.

A földalatti-állomás lengőajtaját nekemlőki a léghuzat. Megállok az üres peronon és azon kapom magam: töprengek, hogy mit csináltam helytelenül, mivel érdemeltem ki ezt a figyelmeztetést?

Pepitakabátos férfit látok az utcán és hosszan nézek utána: másodmagával lépked az eső utáni, városi estében. Fehér haja még akkor is felém világít, amikor már utcahossza választ el tőle. És banni kezdem, hogy nem néztem meg jobban, és nem figyeltem meg magas, fekete kabátos kísérőjét sem. Igen, az jár az eszembe, hogy így vonulhatott a háború előtti Moszkva folyóparti, széltől söpört, nedves utcáin, végig ilyen magabiztosan, a botrányos színházi előadás után a fekete mágia professzora és segédje, a mindenre kapható Fagót.

Babonás lettem talán vagy Sátán-hívó?

Nem. Csak éltetem magamban a vigasztaló játékot, amire Bulgakov könyve tanít. Keresem a jelenségek felszíne alatt a többi réteget, múlt, mese és mítosz patináját, jelzéseit. Mert könnyebb és feloldozóbb úgy élni, hogy az ember tudja: élete nem egyedi és nem önmagába zárt. Idő és tér a közös múlt egymásra rakodott, de egykor épp ilyen eleven rétegeit rejti magában. És ezekben a rétegekben ugyanolyan történetek rejtőznek, mint a miénk is.

MEZEY KATALIN